

908(477): 553.04

Шевченко М.В.

**АКАДЕМІК К.Г. ВОБЛИЙ ЯК КРАЄЗНАВЕЦЬ
ТА ДОСЛІДНИК ПРИРОДНИХ БАГАТСТВ ПРИДНІПРОВ'Я**

У статті розглядається діяльність академіка К.Г. Воблого як краєзнавця та дослідника природних ресурсів Придніпров'я. Аналізується розміщення продуктивних сил у Дніпропетровському регіоні.

Ключові слова: К.Г. Воблий, природні ресурси, краєзнавство, Придніпров'є.

В статье рассматривается деятельность академика К.Г. Воблого как краеведа и исследователя природных ресурсов Приднепровья. Анализируется распределение производительных сил в Днепропетровском регионе.

Ключевые слова: К.Г. Воблый, природные ресурсы, краеведение, Приднепровье.

The article discusses activity of academician K.G. Voblyi's as local historian and the researcher of natural resources in Prydniprovyia. Distribution of productive forces in Dnepropetrovsk the region is analyzed.

Keywords: K.G. Voblyi, natural resources, local history, Prydniprovyia.

Однією з багатьох наукових проблем, якими займався уродженець с. Царичанки Катеринославської губернії вчений-економіст академік Костянтин Григорович Воблий (1876-1947), були природні ресурси Придніпров'я та їх комплексне використання. Виходячи з оцінки його наукової спадщини, вченого по праву можна назвати краєзнавцем, оскільки він досліджував природні багатства басейну Дніпра та його природно-ресурсний потенціал.

Метою даної роботи є визначення внеску академіка К.Г. Воблого у вивчення природних ресурсів Придніпров'я.

Джерельною базою дослідження є опубліковані праці вченого, а також документи особистого фонду К.Г. Воблого, що зберігаються в Інституті Рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України.

Відносно обширна історіографія життя і творчості Костянтина Григоровича, безумовно, передбачає, що деякі інформативні та оціночні матеріали з означеної проблеми можна знайти в енциклопедіях і опублікованих дослідженнях географів В. Руденка [15], М. Пістуна [13], В. Матвієнка [10; 11], економістів І. Романенка [14], Л. Вернигори [1], істориків Г. Швидько [16; 17] та В. Мороза. [12].

У 30-ті роки ХХ ст. під час інтенсивного соціалістичного будівництва СРСР, вчені намагалися впровадити раціональне використання природних ресурсів, за допомогою комплексного підходу, з їх відновленням та примноженням. Безумовно, в цій справі було допущено багато прорахунків,

квапливих планів перетворення природи. Однак для більшості вчених наукове обґрунтування використання природно-ресурсного потенціалу України стало справою їх наукового життя.

У 1934-1938 рр. К.Г. Воблий працював у Комісії з вивчення економічних ресурсів України. Особливу увагу вчений в цей час приділяв проблемам розвитку і розміщенню продуктивних сил на Придніпров'ї. К.Г. Воблий відчував надзвичайну актуальність їх вирішення і спрямував на це весь свій науково-організаційний потенціал. Детальне ознайомлення з творчим доробком академіка свідчить про особливий інтерес вченого до історичних аспектів розвитку народного господарства України. У статті «Продуктивні сили України» вчений звертає увагу саме на природні ресурси Придніпров'я: «Цінне джерело природних продуктивних сил, що дає індустріальний напрям українському народному господарству, – підземні багатства – вугілля, руда, сіль, каміння, глина і т.д. Ці мінеральні багатства, концентруючись у степовій смузі недалеко від морського узбережжя, виходячи нерідко на поверхню, є величезним природним багатством України. У цих цінних природних силах – запорука того, що для України можливий гармонійний розвиток двох основних сил – сільського господарства і промисловості»[15, с. 16].

Займаючись дослідженням запасів корисних копалин Придніпров'я, вчений звернув увагу на Криворізький залізрудний басейн, який тягнеться вузькою смугою на 95 км вздовж р. Інгулець в межах Дніпропетровської області. Криворізькі руди містять 60 % заліза, вони відзначаються рідкісною хімічною «чистотою», є запаси залізних кварцитів з 35% вмістом заліза. Вчений зазначив, що відомі й інші залізрудні басейни – Кременчуцький район високоякісних руд, на північ від Кривого Рога, далі на р. Конській на південній захід від м. Запоріжжя та в районі ст. Верховцево біля Дніпропетровська. У статті «Природні багатства УРСР» К. Г. Воблий проаналізував роль Нікопольського родовища марганцю, розташованого на правому березі нижнього Дніпра, у розвитку різних галузей промисловості. Марганець збільшує твердість і в'язкість заліза та сталі. Важливим споживачем марганцевих руд є підприємства хімічної промисловості [7].

З нерудних корисних копалин на Придніпров'ї К.Г. Воблий також досліджував запаси будівельного матеріалу. Академік зазначив наявність відомих у всьому світі родовищ високоякісних гранітів, каоліну, вапняків та ін. в межах Українського кристалічного щита (підвищена ділянка Східно-Європейської платформи, що простягається в межах України вздовж середньої течії Дніпра). На Криворіжжі К.Г. Воблий звернув увагу на значення Токовського родовища світло-рожевого та червоного граніту і визначив перспективи його розвитку. Граніт використовувався для замоцнення вулиць, шосе, облицювання мостів, набережних та пам'ятників. Великий попит на гранітну продукцію кар'єрів Придніпровського регіону, які склалися з двох підгруп – Кременчуцької та Запорізької, пред'являли підприємства Дніпропетровська, Запоріжжя, Дніпродзержинська та Нікополя. Залізнична магістраль сполучала металургійний район Придніпров'я із Донбасом, що

надавало можливість постачати гранітну продукцію у промислові та міські центри Донецького басейну [9].

Серед численних економіко-географічних проблем на Придніпров'ї, які досліджував К.Г. Воблій у 1932-1934 рр., найгостріше стояло питання вирішення проблеми комплексного освоєння Великого Дніпра та будівництво Дніпрогесу. Аналізуючи значення найбільшої в нашій державі річки, вчений зробив традиційний для його праць екскурс у минуле, зазначивши при цьому виняткову роль Дніпра у формуванні героїчної історії України та її національної культури. Академік зазначив, що Дніпро, поступаючись своєю довжиною лише двом європейським річкам – Волзі та Дунаю – має надзвичайно сприятливе географічне положення. Вчений особливо акцентував на наявності значного природно-ресурсного потенціалу в його басейні. На цій основі він виділив Верхньо-, Середньо- і Нижньодніпровський народногосподарські комплекси. У нижньодніпровському комплексі К.Г. Воблій відзначив провідну роль важкої індустрії, головним чинником розвитку якої є надзвичайно сприятливе географічне положення – наявність двох потужних басейнів, тобто залізрудного Криворізького і кам'яновугільного Донецького та Дніпра [2]. На південному плесі Дніпра сформувався Запорізько-Дніпропетровський металургійний вузол підприємств, які потребували значної кількості технічної води. Академік запропонував програму комплексної реконструкції Дніпра, яка охоплювала ряд важливих питань, зокрема енергетично-транспортне використання цієї великої водної артерії, осушення і зрошування земельних масивів у її басейні, а також штучного з'єднання суміжних річкових систем.

Наукову роботу К.Г. Воблій поєднував з широкою культурно-освітньою і публіцистичною діяльністю. У 1919 р. він видав підручник для шкіл та самоосвіти під назвою «Економічна географія України». Підручник К.Г. Воблого став першою повною працею з економічної географії України. Про велике значення вивчення минулого рідного краю вчений говорить у популярній статті «Вивчайте свій край», опублікованій у газеті «Молодь України». На початку статті автор зазначив, що краєзнавство в середніх школах ще не вважають невід'ємною частиною навчально-виховного процесу, але воно має широкі можливості і блискучі перспективи. Академік писав: «Як ще багато недостатньо вивчених місць на неосяжних просторах нашої Вітчизни. Які великі відкриття чекають кожного, хто бажає і вміє читати мудру книгу природи!»

Особливу увагу вчений приділив природним зонам України. К.Г. Воблій майстерно описав ландшафт нашої держави, урахувавши особливості кожного регіону щодо рельєфу, ґрунтів, рослинного покриву, тваринного світу та корисних копалин. Він наголошував на необхідності використання краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі в загальноосвітніх школах. Академік пропонував вчителям географії та суміжних дисциплін організувати серед учнів краєзнавчі групи. Під час екскурсій він рекомендував збирати матеріал обстежуваної місцевості: гербарії, корисні копалини,

зарисовки та фотознімки, які збагатять шкільний музей, а водночас це буде для дітей предметом законної гордості й задоволення [4].

Наявність вказаних корисних копалин забезпечила сировинну базу для потужного розвитку на Придніпров'ї комплексу важкої індустрії з виробництва вугілля, метала і коксохімії. К.Г. Воблий в одній із своїх статей написав: «Всі ці природні багатства УРСР не мали б цінностей без населення, яке їх відкрило, відкриває і широко використовує. Основне багатство УРСР – енергійний, працьовитий, талановитий, палко люблячий свою Батьківщину, героїчний народ» [7, с. 39]. Вищезгадані та інші праці академіка К.Г. Воблого наповнені любов'ю до рідної землі та великим патріотизмом.

Отже, академік К.Г. Воблий приділяв велику увагу дослідженню природних ресурсів на Придніпров'ї та їх комплексному використанню, що безпосередньо було пов'язано з вирішенням завдань другої п'ятирічки, спрямованих на подальшу індустріалізацію та урбанізацію. Проблема раціонального використання природних запасів Придніпровського регіону й сьогодні потребує уваги дослідників. Наукова спадщина академіка може бути використана при дослідженнях з історії краю та розвитку народного господарства на Придніпров'ї.

Бібліографічні посилання:

1. Вернигора Л. К. Г. Воблий – видатний український вчений-економіст (до 130-ї річниці від Дня народження) / Л. Вернигора // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка.– Вип. 86/87. – К., 2006. – С. 60-62.
2. Воблий К.Г. Великий Дніпро / К. Г. Воблий// Зоря. – 1937. – 27 травня. – С. 2-3.
3. Воблий К.Г. Вниз по Днепру / К. Г. Воблий // Наша страна. – 1937. – № 4. – С.10-15.
4. Воблий К.Г. Вивчайте свій край / К. Г. Воблий // Молодь України. – 1947. – 18 березня. – С. 3.
5. Воблий К.Г. Економічна географія України: Підр. для шк. та самоосвіти / К.Г. Воблий. – К.: Вид. «Сільського господарства», 1922. – 166 с.
6. Воблий К. Г. Лабрадорити України / К. Г. Воблий // Техніка масам. – 1934. – № 11-12. – С. 55-56.
7. Воблий К.Г. Природні багатства УРСР / К. Г. Воблий // Комсомольський пропагандист. – 1941. – № 4. – С. 33-39.
8. Воблий К.Г. Розміщення продуктивних сил у басейні Дніпра / К.Г. Воблий // Господарство України. – 1933. – № 5-6. – С. 54-68.
9. Воблий К. Г. Добыча и обработка декоративно-облицовочного камня в УССР / К. Г. Воблий // Плановое хозяйство. – 1937. – № 2. – С. 109-124.
10. Матвієнко В.М. Науково-організаційна діяльність академіка К.Г. Воблого / В. М. Матвієнко // Вісник Київського університету. Географія. – К.: РВЦ «Київський університет», 1999. – Вип. 44. – С. 49-50.
11. Матвієнко В.М. Теоретичні аспекти української економічної і соціальної географії: автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / В. М. Матвієнко. – К., 2000. – 20 с.
12. Мороз В. Академік із Царичанки / В. Мороз // Приорільська правда. – 1991. – 16 трав. – С. 2.
13. Пістун М.Д. Костянтин Григорович Воблий – видатний український економіко-географ / М. Д. Пістун. – К.: ВИД, 2006. – 34 с.
14. Романенко І.Н. Костянтин Григорович Воблий (До семидесятиріччя з Дня народження) / І.Н. Романенко // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 5-6. – С. 35-43.

15. Руденко В.П. Розвиток географічних засад раціонального природокористування в Україні у першій половині ХХ ст. / В.П. Руденко // Український географічний журнал. – 2005. – № 1. – С. 11-17.

16. Швидько Г.К. Орільський талант / Г.К. Швидько // Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2002 рік: Бібліогр. покажчик / Упоряд. І. Голуб. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2001. – С. 122-126.

17. Швидько Г.К. Нелегкий шлях до вершин науки / Г.К. Швидько // Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2011 рік // У 2-х ч. Ч. I. / Упоряд. І. Голуб. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2010. – С. 140-143.

18. Шевченко М.В. «Великий Дніпро» 30-х років ХХ ст. очима економіста (мандрівні записки академіка К. Г. Волого) / М.В. Шевченко // Історія та культура Придніпров'я: Наук. щорічник. – Д.: НГУ, 2011. – Вип. 8 – С. 224-229.

19. Шевченко М.В. Історія розвитку каменеобробної промисловості України у науковій спадщині академіка К.Г. Воблого / М.В. Шевченко // Матеріали 10-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2011. – С. 321-323.

Надійшла до редколегії 18.04.2012 р.